

Latvijas
Lauksaimniecības
universitāte

VPP
Valsts pētījumu
programma

Ekonomiskais, politiskais un juridiskais ietvars Latvijas tautsaimniecības potenciāla saglabāšanai un konkurētspējas pieauguma veicināšanai pēc pandēmijas izraisītas krīzes (reCOVery-LV) apakšprojekts

Vietējo pārtikas ķēžu pārstrukturizēšana un noturības stiprināšana krīzes un pēckrīzes laikā Latvijā

2020.gada 27.novembris

LLU Dr. sc. ing. Martiņš Šabovics

Saturs

- ✓ Projekta raksturojums
- ✓ **Sākotnējās atziņas** par Covid-19 krīzes ietekmi pārtikas sektorā
- ✓ **Risku novērtēšana** zivsaimniecībā
- ✓ **Ieteikumu/priekšlikumu** sagatavošana krīzes pārvarēšanai un ekonomikas atveseļošanai

reCOVery-LV projekta raksturojums

- ✓ **Projekta mērķis** - piedāvāt atbildes uz jautājumiem saistībā ar tautsaimniecības noturību pret satricinājumiem, vietējās pārtikas ražošanas veicināšanu un ekonomikas pašpietiekamību, valsts parāda risku mazināšanu, cilvēkresursu un zināšanu aizplūdes riska mazināšanu u.c.
- ✓ **Projekta rezultātā** būs kritisks novērtējums par valdības politiku pandēmijas laikā, ekonomiskās attīstības scenāriji, kā arī zinātniski pamatoti rīcībpolitikas ieteikumi politikas veidotājiem
- ✓ **Projekta iesniedzējs** Latvijas Universitāte (LU)
- ✓ **Projektu vada** LU profesore Inna Šteinbuka
- ✓ **Iesaistītie partneri** – LU ekonomisti un juristi, LZA Eiropas Politikas Pētījumu Institūts, RTU, LLU (kopā ar DI), RSU
- ✓ **LLU iesaiste ir 2 jomās:**
 - Strukturālās izmaiņas valsts ekonomikā (akad.Baiba Rivža)
 - Vietējo pārtikas ķēžu pārstrukturizēšana un noturības stiprināšana krīzes un pēckrīzes laikā Latvijā (akad.Irina Pilvēre)

Vietējo pārtikas ķēžu pārstrukturizēšana un noturības stiprināšana krīzes un pēckrīzes laikā Latvijā

Pētījumam ir 3 sadaļas:

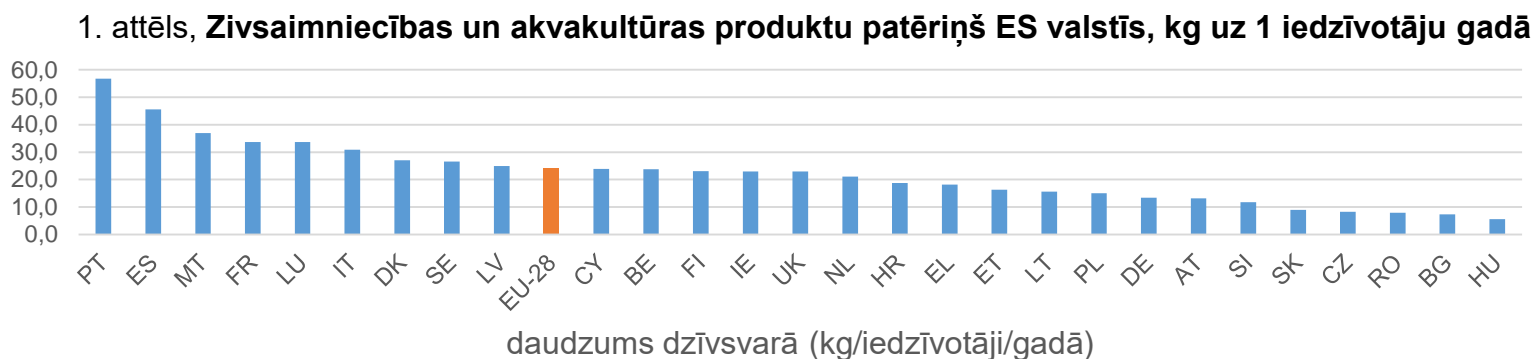
- ✓ Vietējo un globālo pārtikas piegādes ķēžu noturības novērtēšana COVID-19 krīzes laikā un pēc tās (vadītāja vad.pētniece Gunta Grīnberga-Zālīte), iesaistīti LLU ESAF pētnieki – ekonomisti un sociologi
- ✓ Vietējo lauksaimniecības izejvielu un pārtikas produktu piegādes iespēju novērtēšana un **novatorisku risinājumu izstrāde**, lai uzlabotu ķēžu noturību krīzes un pēckrīzes apstākļos (vadītāja vad.pētniece Inga Ciproviča) iesaistīti **LLU PTF un APP Dārzkopības institūta** pētnieki – inženieri, lauksaimnieki un biologi
- ✓ **Risinājumu un ieteikumu sniegšana** lauksaimniecības izejvielu, pārtikas produktu un uztura sistēmu noturības stiprināšanai krīzes un pēckrīzes attīstības iespēju laikā, kā arī zināšanu nodošanas veicināšana ieinteresētajām personām - politikas veidotājiem, pašvaldībām, ražotājiem un patērētājiem (iesaistīti visi pētnieki)

1. **Starptautiskās pieredzes apkopojums** par COVID-19 ietekmi pārtikas sektorā
2. Situācijas raksturojums COVID-19 pandēmijas laikā **Latvijā**
3. **Pārtikas ķēžu (ražošana un pārstrāde)** raksturojums, situācija Covid-19 krīzes laikā un iespējas noturības stiprināšanai pēckrīzes laikā Latvijā
 - ✓ Laukaugu ieguve un pārstrāde
 - ✓ Kartupeļu ražošana un pārstrāde
 - ✓ Dārzeņu, augļu un ogu ražošana un pārstrāde
 - ✓ Piena ražošana un pārstrāde
 - ✓ Gaļas ražošana un pārstrāde
 - ✓ Olu ieguve un pārstrāde
 - ✓ Zivju ieguve un pārstrāde
4. Mazumtirdzniecības un HoReCa sektora raksturojums krīzes laikā un pēckrīzes attīstības iespējas
5. Patērētāju paradumi un to maiņa krīzes un pēckrīzes laikā
6. Risinājumi un ieteikumi lauksaimniecības izejvielu, pārtikas produktu un uztura sistēmu noturības stiprināšanai krīzes un pēckrīzes attīstības iespēju laikā

1. **Situācijas priekšizpēte** pārtikas ķēdēs un nozarē kopumā Covid-19 izraisītās ārkārtējās situācijas laikā Latvijā
2. **Definēti pārtikas ķēžu posmi, to galvenie ietekmējošie faktori** (driving forces)
3. **Identificēti riski** – gan tie, kas iestājās Covid-19 laikā, gan tie, kuru ietekme un varbūtība bija zema. **Risku kvantitatīva novērtēšana** (to iestāšanās varbūtība un ietekme) un iespējamo attīstības tendenču ieskicēšana
4. **Pārtikas ķēžu dalībnieku pieredzes izpēte**, izmantojot padziļinātu interviju metodi un iegūstot gan kvalitatīvus, gan kvantitatīvus mērījumus par viņu rīcību Covid-19 laikā, izaicinājumiem un riskiem, ar kuriem saskārušies, izmantotajiem risinājumiem, lai riskus mazinātu
5. **Nozares ekspertu intervijas**
6. **Ekspertu fokusgrupas/semināri** un izstrādāto scenāriju aprobēšana
7. **Rekomendāciju/risinājumu izstrāde** pārtikas ķēžu dalībniekiem katrā pārtikas sektorā, politikas veidotājiem

Rezultāti – zivju ieguve un pārstrāde, patēriņš

- Zivis Latvijā ir tradicionāls ēdiens, valsts ģeogrāfiskās atrašanās vietas un vēstures dēļ. Mūsdienās Latvijas **iedzīvotāji gadā patērē 24,9 kg zivju uz vienu cilvēku, kas ir vairāk nekā vidēji ES**

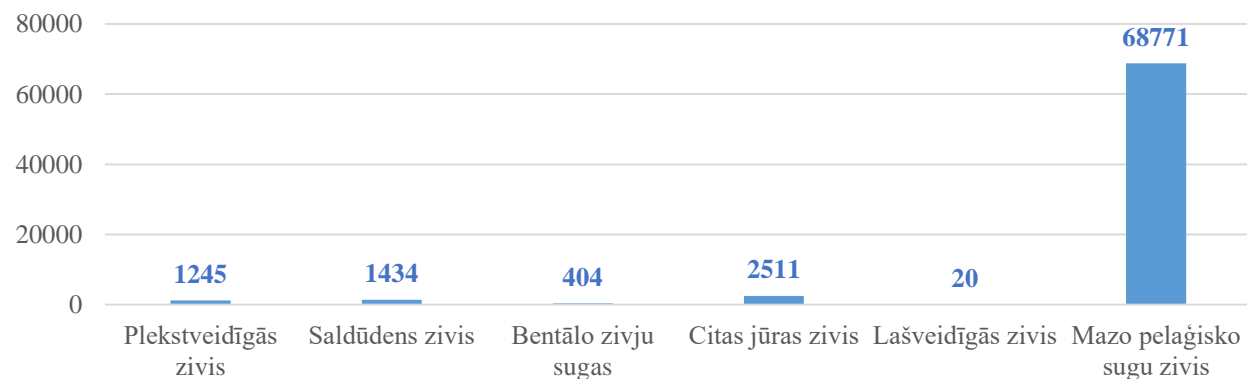
Avots: Eumofa, ES zivju tirgus, 2019. gada izdevums

- COVID-19 pandēmija Latvijā ir radījusi nopietnus ierobežojumus visos zivju pārtikas sistēmas posmos
- Zvejnieki nozvejo viena veida zivis, patērētāji patērē cita veida, pārsvarā importētās zivis, bet pārstrādātāji pārstrādā gan vietējās, gan importētās zivis, bet produkciju galvenokārt eksportē. Šo apstākļu dēļ **nav iespējams vispārināt “zivju nozares pašpietiekamību kopumā”**
- Katru zivju ieguves, apstrādes un tirdzniecības posmu var ietekmēt vai apturēt COVID-19 pandēmija. Vēlamo rezultātu - zivju un zvejniecības produktu patēriņu cilvēku uzturā - var sasniegt, tikai aizsargājot saikni ražotājs-pircējs-pārdevējs un katru piegādes ķēdes posmu**

Rezultāti – zivju ieguve un pārstrāde, nozveja

- Mazo pelaģisko zivju sugas veido lielāko daļu zivju nozvejas Latvijā (92%) 2018. gadā. Mazo pelaģisko zivju nozveju veido gan brētliņas (sprattus sprattus balticus), gan reņģes (clupea haeringus)
- Turklāt 2019. gadā Latvijā tika izaudzētas 601,9 tonnas zivju (akvakultūra - karpas, foreles, stores utt.), kas bija mazāk nekā 1% no nozvejotajām savvaļas zivīm

2. attēls, Latvijā izkraudās zivju izejvielas 2018. gadā, tūkst.tonnu.

Avots: Zemkopības ministrija 2019

- **Nodrošināt nepārtrauktu vietējo izejvielu piegādi tirgum un zivju pārstrādātājiem ir galvenā prioritāte ilgtspējīgas pārtikas sistēmas uzturēšanai**

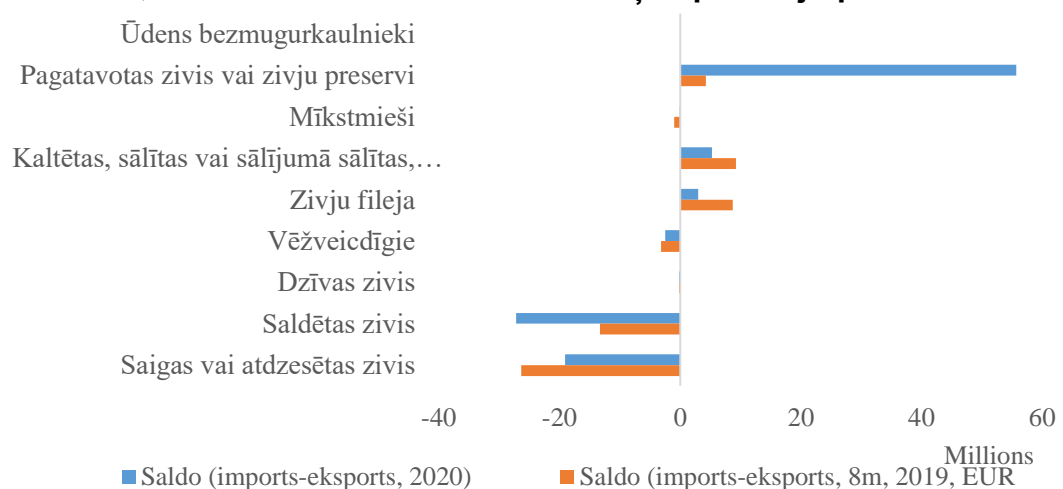
Rezultāti – zivju pārstrāde

- Zivju pārstrādes **uzņēmumus var iedalīt divās lielās grupās - konservu un citu zivju produktu ražotāji**. Abas uzņēmumu grupas atšķirīgi ietekmēja faktori, kas saistīti ar Covid-19 pandēmiju
- **Zivju pārstrādātāji (bez konserviem)**, saskaras ar problēmām ar izejvielu piegādēm no ārpus ES, un ar **pieprasījuma pēc produktiem ar īsu uzglabāšanas termiņu strauju samazināšanos**
- **Latvijas konservu ražotāji**, ņemot vērā pieaugošo pieprasījumu, **varēja noslogot iepriekš dīkstāvēs esošās jaudas**
- Neskatoties uz to, situācija joprojām ir riskanta, jo
 - konservu ražošana (galvenokārt tradicionālo konservu ražošana) no vietējām izejvielām praktiski nav mehānizēta un ražošanas procesa nodrošināšanai ir nepieciešams liels skaits cilvēku vienuviet, kas palielina drūzmēšanās un vīrusa straujas izplatīšanās risku
 - Konservu ražošana no vietējām izejvielām būtiski ietekmē CO₂ emisiju pieaugumu, kā arī rada daudz atkritumu (tikai 50% izejvielu nonāk skārda bundžā). Šie rādītāji varbūt nešķiet tik atbilstoši pašreizējā krīzē, taču tie ietekmē kopējo pārtikas sistēmas ilgtspējību
- **Ilgtermiņā zilās ekonomikas un ilgtspējīgas pārtikas sistēmas principi nozīmē tādu produktu ražošanu, kam ir ilgs uzglabāšanas laiks, zemas CO₂ emisijas un pavisam neliels pārtikas izšķērdēšanas līmenis**

Rezultāti – zivju ārējā tirdzniecība

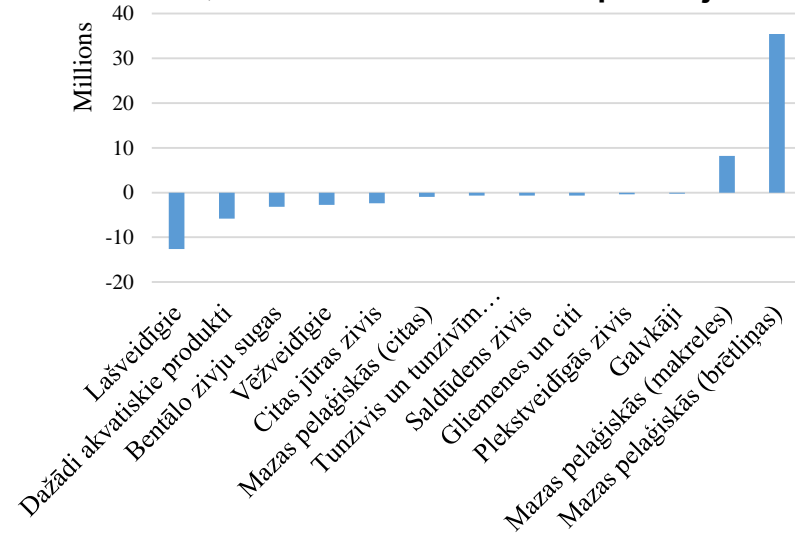
- Salīdzinot **tirdzniecības bilances izmaiņas** pēc produktu veidiem, mēs varam sākotnēji novērtēt pašreizējās situācijas ietekmi uz nozari (3. attēls)
 - Svaigu vai atdzesētu zivju bilance ir samazinājusies par labu **saldētu zivju īpatsvara pieaugumam**.
 - Palielinājusies arī gatavo konservēto produktu pozitīvā bilance** (vairāk tiek eksportēts nekā importēts).
- Latvijas **tirdzniecības bilance pēc zivju izejvielām** 2020. gada 8 mēnešos atspoguļo mazo pelaģisko zivju dominanci izejvielu tirgū (4. attēls)

3. attēls, LV tirdzniecības bilances izmaiņas pēc zivju pārstrādes veida, mEUR

Avots: CSB Dati, 2019-2020

4. attēls, LV tirdzniecības bilance pēc zivju veida, mEUR

Lai nodrošinātu pārtikas sistēmas ilgtspēju starptautiskās tirdzniecības kontekstā, **ir jāveic pasākumi, lai dažādotu piedāvājumu, uzkrātu nepieciešamo izejvielu, kā arī pielāgotu ražošanas iespējas izejvielu un gatavo preču piegādes ķēdes pagarināšanai**

Ārējie riski – ļoti augsti:

- Tirgus nenoteiktība
- Grūtības atrast jaunus noieta tirgus slēgto aizstāšanai
- Pieprasījuma svārstības
- Atkarība no eksporta
- Higiēnas prasību pieaugums uzņēmējiem Dažādi fiziski ierobežojumi uz valstu robežām

Ārējie riski – augsti:

- Klientu maksātspējas kritums
- Braukšanas laika ierobežojumi automašīnu šoferiem

Iekšējie riski – ļoti augsti:

- Grūtības plānot saimniecisko darbību
- Atkarība no darbaspēka fiziskās klātbūtnes uzņēmumā
- Izejvielu cenu pieaugums
- Sadarbības partneru došanās dīkstāvēs
- Grūtības izpildīt valsts noteiktos drošības pasākumus (it sevišķi, ja kāds darbinieks saslimst)
- Papildu izdevumi, pielāgojoties ārkārtējai situācijai
- Ieņēmumu samazināšanās
- Problēmas saņemt samaksu par pārdoto produkciju
- Nespēja nokārtot kredītsaistības

Iekšējie riski – augsti:

- Pieredzes trūkums
- Liela atkarība no vadītāja
- Darbinieku atlaišana, slēdzot vai sašaurinot ražošanu Izejvielu trūkums/ nepieejamība tirgū
- Apgrozāmo līdzekļu iesaldēšana
- Līdzšinējo virzīšanas pasākumu neefektivitāte
- Nespēja segt ikmēneša maksājumus
- Loģistikas izmaksu pieaugums

Ieteikumi, risinājumi, priekšlikumi

▪ Vadība

- Uz ekosistēmu balstīta krīzes vadības pieeja. Nepieciešams izstrādāt valsts līmeņa rīcības plānu krīzes situācijām un izveidot atbilstošus, rīcību reglamentējošus normatīvos dokumentus
- Ir nepieciešama stabilāka valsts politika uzņēmējdarbības attīstības veicināšanai
- Valsts un citu institūciju pieejamība krīzes laikā
- Valsts garantijas ilgtermiņa līgumiem starp vietējiem ražotājiem un pārstrādātājiem
- Fokusēta apmācība uz vietas uzņēmumos, ko un kā darīt epidemioloģisko ierobežojumu laikā

▪ Loģistika

- Noteikt, ka pārtikas preču plūsma starp valstīm nedrīkst būt traucēta, arī gadījumos, ja robežas tiek slēgtas (t.s. zaļie koridori pārtikas precēm)
- Liela daļa zivsaimniecība ražošanai nepieciešamo izejvielu tiek importētas, tāpēc krīzes situācijā ir nepieciešams veidot t.s. “zaļos koridorus” arī zivīm un citiem resursiem

▪ Realizācija

- Iepirkumos (valsts finansētos) priekšroka dodama vietējo ražotāju produktiem
- Jāturpina iesāktā politika, mudinot Latvijas patērētājus krīzes laikā izvēlēties un atbalstīt vietējos ražotājus
- Pārtikas ražošana ir stratēģiska lieta - jābūt valsts rezervei
- Nepieciešams lielāks vietējo preču protekcionisms valsts un pašvaldību iepirkumos
- Valsts atbalsts HoReCa sektoram
- Valsts finansiāls atbalsts mājsaimniecībām patēriņa stimulēšanai

▪ Eksports

- Jāveicina eksporta tirgu meklēšana, lai nodrošinātu eksporta nepārtrauktību. Jāatbalsta “soft” aktivitātes – mārketinga, reklāma.
- Eksportspējīgo uzņēmumu attīstības stimulēšanu

Ieteikumi, risinājumi, priekšlikumi

▪ Finances

- Finansējums, nodokļu kredīti. Jāsamazina labas kredītvēstures prasības tiem, kas pretendē uz finansējumu.
- Nākošajam periodam (2021.-2027.gads) nepieciešama kredītprocentu subsidēšana
- Nodrošināt kredīt līdzekļu pieejamību un banku vēlmi kreditēt uzņēmējus
- PVN likmes samazināšana pārtikas produktiem
- Nodokļu atvieglojumi vai samaksas termiņu pagarinājumi
- Koronavīrusa uzliesmojuma radīto ieņēmumu zaudējumu (ražotāja cenas samazināšanas dēļ) kompensēšana

▪ Darbinieki

- Jānodrošina elastīgi darba nosacījumi
- Īstermiņa darbinieku pieņemšanas veicināšana. Jānosaka izņēmumus pagaidu viesstrādnieku ieceļošanas ierobežojumiem
- Dažādas sociāla atbalsta un sadarbības programmas
- Darbinieku dīkstāves pabalsti būtu ieteicams izmaksāt darba devējam

▪ Attīstība

- LAD investīciju projektos jāpārskata sasniedzamie rādītāji un ir būtiski jāsaīsina pieteikumu izskatīšanas periods LAD ražošanas modernizācijas finansēšanai.
- Jāatbalsta ieguldījumi P&A kapacitātes stiprināšanai
- P&A veicināšanas pasākumi. Ražotājiem sadarbībā ar LLU PTF pētniekiem jāizstrādā produkti ar ilgāku derīguma termiņu, kā arī tādi iepakojuma materiāli, kas nodrošinātu ilgāku derīguma termiņu
- P&A veicināšanas pasākumi. Ražotājiem sadarbībā ar LLU tehniskās fakultātes pētniekiem jāizstrādā ražošanas procesu mehanizācijas iespējas
- Jāveicina modernizācija. Jāaizsargā telpas no vīrusa izplatīšanās (starp sienas, kontrolpunkti utt.)

Paldies!

Pētījuma pilna atskaite
būs pieejama:

<https://www.llu.lv/lv/projekti/apstiprinatie-projekti/2020/ekonomiska-is-politiskais-un-juridiskais-ietvars-latvijas>

